# Generativna umjetna inteligencija i dezinformacije: „lažne vijesti“ na steroidima

*Lordan Prelog | 30 travnja, 2026*

---

**Sažetak:** Danas živimo u doba ubrzanog razvoja tehnologije u kojem je zavladao informacijski nered. Svjedoci smo globalnoga zagađenja informacija, u kojem više ne možemo vjerovati onome što vidimo ili čujemo. U tekstu se razmatra povijest i pojava raznih oblika dezinformacija koje u digitalnom dobu predstavljaju značajne izazove i za pojedince i za društvo u cjelini. Autor navodi definicije i karakteristike tih fenomena, naglašavajući njihovu ulogu u oblikovanju javnog mnijenja, političke polarizacije i pada povjerenja u medije. U članku se ističe kako su korištenje društvenih mreža i utjecaj generativne umjetne inteligencije povećali količinu i brzinu širenja lažnih *online* informacija, posebice u obliku uvjerljivih digitalnih krivotvorina (engl. *Deepfakes*), otežavajući razlikovanje činjenica od ciljano stvorenih dezinformacija. Brojna istraživanja ukazuju da korištenje umjetne inteligencije olakšava stvaranje dezinformacija i njihovo širenje, što može imati dalekosežne posljedice za društvenu koheziju, političku stabilnost i povjerenje u znanost, medije i državne institucije.

## Uvod

Dezinformacije su se pojavile davno prije tiskanih medija, interneta i društvenih mreža, usporedno s razvojem ljudskog govora i pisma. Priča o Trojanskom konju dobar je primjer „lažne vijesti“ koja je imala konkretne posljedice na obranu Troje.

Više od 120 godina star slučaj korištenja izraza *fake news* zabilježen je 1903. u američkom dnevnom listu Clarksburg Daily Telegram čiji su urednici objavili priču o ubojstvu osobe pod imenom „Mejk Swenekafew“ znajući da će konkurentski dnevnik prenijeti „vijest“. Dan kasnije dnevnik Clarksburg Daily News objavio je izmišljenu informaciju, a razotkrivanje nepoštene prakse konkurencije još je zabavnije kad vidimo da prezime Swenekafew čitano unatrag tvori riječi „we fake news“.

Poznata priča o životu otkrivenom na Mjesecu (*The Great Moon Hoax*) objavljena je 1835. u novinama New York Sun. U izvještajima se pisalo o bićima, biljkama i zgradama koja su opaženi na Mjesecu teleskopom iznimnih svojstava, a iz uredništva su iste godine priznali da je „reportaža“ nastala u pokušaju da povećaju broj pretplatnika.

Novinski magnat William Randolph Hearst, otac žutog tiska, ubrzao je početak španjolsko-američkog rata 1898. objavljujući dezinformacije dezinformacije o borbi za nezavisnost Kube, a britanska tajna služba MI7 u Prvom svjetskom ratu zapošljavala je novinare koji su stvarali dezinformacije i plasirali ih u medije.

Moć medija i manipulacije demonstrirao je i američki glumac i redatelj Orson Welles 1938., kad je na CBS Radio Networku u simuliranom formatu vijesti emitirao vješto uređenu radijsku adaptaciju knjige Rat svjetova H. G. Wellsa i uvjerio slušatelje da uživo svjedoče prijenosu invazije Marsovaca na New Yersey.

## Informacijski poremećaj obilježava digitalno doba

U izvješću Europske komisije *Tackling online disinformation: a European Approach* dezinformacija se definira kao „provjerljiva lažna ili obmanjujuća informacija koja je stvorena, prezentirana i proširena radi ekonomske koristi ili nanošenja štete javnom interesu“, a Cambridge Dictionary dezinformacije opisuje kao „lažne priče koje izgledaju kao vijesti, a šire se na internetu ili putem drugih medija te su stvorene kako bi utjecale na politička stajališta ili su šala“.

Claire Wardle, osnivačica američke neprofitne organizacije First Draft i jedna od prvih istraživačica fenomena dezinformacija u digitalno doba, poznata je po izjavi: „Fake news. It's complicated“. U

priručniku Understanding Information Disorder Wardle razmatra teorijski okvir za proučavanje informacijskog poremećaja kroz tri tipa dezinformacija.

U osvrtu na fenomen „lažnih vijesti“, istaknuti novinar i sveučilišni profesor Inoslav Bešker već je 2020. napisao kako su „fake news drevna rabota, stara barem kao Biblija“ te da „Internet kao medij, odnosno komunikacijski oblici koji ga koriste (Web, društvene mreže, e-pošta itd.) nisu izmijenili ni svrhu ni prirodu glasina, ali su eksponencijalno povećali brzinu i obuhvat njihova širenja“.

Nedavna istraživanja javnog mnijenja u SAD-u i Europi pokazala su da se većina stanovništva svakoga dana suočava s netočnim informacijama kao i da ispitanici *online* dezinformacije smatraju velikom opasnošću. Rezultati studije *The American Trends Panel*, objavljeni u listopadu 2025., otkrivaju da čak devet od deset Amerikanaca često (42 %) ili ponekad (48 %) nailazi na netočne vijesti te da više od polovice sudionika misli da teško mogu procijeniti istinitost neke informacije. Istraživanje *International Opinion on Global Threats* provedeno je u proljeće 2025. u 25 zemalja svijeta, a 72 % ispitanika slaže se da je širenje lažnih informacija ozbiljna prijetnja njihovoj zemlji, veća nego terorizam ili klimatske promjene.

Istraživanje Europskog parlamenta *EU Youth survey* o stavovima mladih u dobi od 16 do 30 godina pokazalo je da su društvene mreže glavni izvor informacija o političkim i društvenim pitanjima za 42 % ispitanika. Prema rezultatima studije, čak 76 % mladih u EU smatra da je bilo izloženo dezinformacijama, a njih 70 % vjeruje da zna prepoznati „lažne vijesti“.

Prema rezultatima istraživanja *Ipsos KnowledgePanel,* koje je analiziralo percepciju demokracije u 9 zapadnoeuropskih zemalja, uključujući i Hrvatsku, ispitanici kao najveće prijetnje demokratskom poretku navode dezinformacije, rastući ekstremizam i korupciju.

## Na internetu je sve teže razlikovati laž od istine

Pomoću generativne umjetne inteligencije postalo je lako stvarati vrlo uvjerljive lažne sadržaje, uključujući *deepfake* slike, videa ili audiozapise. Prije nekoliko godina izrada uvjerljivih digitalnih krivotvorina zahtijevala je određeno znanje, vrijeme i tehničke uvjete, a danas svatko uz malo truda može napraviti uvjerljiv sadržaj u kojem neka osoba govori ili radi stvari koje nikada nije rekla ili učinila.

Istraživanje *Research Brief: Teens, Trust, and Technology in the Age of AI,* provedeno krajem 2024. na uzorku od 1000 tinejdžera u SAD-u, otkriva da je više od trećine ispitanika bilo zavedeno lažnim *online* sadržajima stvorenima pomoću umjetne inteligencije.

Rezultati drugog istraživanja objavljenog u ožujku 2025. upozoravaju da se pomoću generativne umjetne inteligencije mogu stvarati uvjerljive dezinformacije o raznim temama, i to sa sličnom razinom učinkovitosti kao da su ih napisali ljudi.

Rezultati istraživanja objavljeni u preglednom članku *Harvard Kennedy School Misinformation Review* pokazali su da su ljudi skloniji vjerovati u naslove „lažnih vijesti“ koji su opremljeni fotografijama ili slikama stvorenima generativnom umjetnom inteligencijom. Znanstvenici upozoravaju da tako stvoreni vizuali kod ljudi učvršćuju povjerenje u istinitost naslova netočnih informacija i ističu da će napredak ove tehnologije u budućnosti dovesti do još veće izloženosti dezinformacijama na internetu i društvenim mrežama.

Studenti koji se danas upisuju na fakultete i umjetničke akademije odrastali su u okruženju visoke izloženosti digitalnim tehnologijama, no većina ih ne razlikuje osobnu i akademsku uporabu sve većeg broja novih tehnoloških alata poput ChatGPT-a. S obzirom na to da se znanja i vještine stječu sustavnim formalnim obrazovanjem, i kompetencije nužne za korištenje modernih tehnologija trebale bi se razvijati kroz strukturirana i ciljana obrazovna iskustva.

Autori istraživanja o ulozi sveučilišta u razvoju medijske pismenosti u doba dezinformacija kao ključne preporuke navode reformu studijskih programa s ciljem veće zastupljenosti medijske i informacijske pismenosti, unaprjeđenje programa stručnih usavršavanja nastavnika u području

digitalnih i medijskih kompetencija te poticanje interdisciplinarnih pristupa koji studente potiču da postanu informirani, odgovorni i aktivni sudionici suvremenog medijskog okruženja.

## Količina uvjerljivih digitalnih krivotvorina eksponencijalno raste

Manipulacija fotografijama praksa je koja se primjenjivala već sredinom 19. stoljeća, a suvremeni alati za obradu slike, filma ili zvučnog zapisa ubrzali su i pojednostavnili cijeli proces.

Termin *deepfake* definiran je kao video ili audio zapis koji je digitalno uređen tako da izgleda autentično, a ima izmijenjeno izvorno značenje ili podrijetlo. Pojam je nastao krajem 2017. na forumu na Redditu, a odnosio se na videozapise u kojima su lica poznatih osoba ubačena na tijela glumica iz „filmova za odrasle". Danas takvu tehnologiju „imamo na mobitelu" u aplikacijama kao što su FaceApp ili Reface.

Količina *deepfake* sadržaja na internetu u velikom je porastu: tijekom 2023. godine na društvenim mrežama podijeljeno je procijenjenih 500.000 *deepfake* sadržaja, a IT tvrtka DeepStrike predviđa da će taj broj do kraja 2025. porasti na 8 milijuna.

Napredak generativne umjetne inteligencije prouzročio je slabljenje povjerenja građana u *online* sadržaje. Istraživači sa Sveučilišta u Bostonu još su 2019. objavili rad u kojem upozoravaju da u slučaju kad ljudi „imaju poteškoća vjerovati onomu što vide ili čuju - čak i kada su informacije stvarne", takva situacija „prijeti narušavanjem povjerenja potrebnog za funkcioniranje demokracije".

Nikad dostupnija i cjenovno prihvatljiva tehnologija te brojne aplikacije za stvaranje, uređivanje i dijeljenje sadržaja na internetu samo su neki od razloga naše izloženosti sve većem broju netočnih i neprovjerenih informacija.

Na portalu Faktograf.hr, mrežnoj stranici specijaliziranoj za provjeru činjenične točnosti tvrdnji u javnom prostoru, redovito se objavljuju vijesti o video- i audio- dezinformacijama generiranim pomoću različitih alata umjetne inteligencije.

## Odabrani izvori i alati za prepoznavanje dezinformacija

Postoji veliki broj tiskanih i *online* izvora putem kojih se možemo besplatno educirati o fenomenu dezinformacija, novim tehnologijama i medijima. Brojni alati omogućuju nam da sami napravimo analizu slike, videa ili zvučnog zapisa, iako interpretiranje rezultata zahtijeva određeno iskustvo i znanje.

Korisne aplikacije za provjeru autentičnosti *online* sadržaja dostupne su na mrežnoj stranici „digitalnih detektiva", okupljenih u grupu Bellingcat.

Informatički stručnjak Radoslav Dejanović još je 2020. napisao Priručnik za provjeru informacija iz medija čije su središnje teme kritičko promišljanje o informacijama, načini provjere točnosti i istinitosti informacija te savjeti o tome kako ne podlegnuti pasivnom upijanju neprovjerenog sadržaja.

UNESCO je 2021. objavio publikaciju Novinarstvo, „lažne vijesti" i dezinformacije: Priručnik za obrazovanje i obuku novinara, a Agencija za elektroničke medije u rujnu 2022. drugo izdanje studije „Jačanje otpornosti društva na dezinformacije: analiza stanja i smjernice za djelovanje", koja sadržava pregled globalnih trendova u području novinarstva, medija i novih tehnologija te analizu ključnih standarda i kriterija u procesu uspostave sustava provjere informacija, borbe protiv dezinformacija i jačanja vjerodostojnosti medija.

Znanstvenici sa Sveučilišta u Cambridgeu 2023. godine razvili su *Misinformation Susceptibility Test (MIST)* kojim se utvrđuje sposobnost prepoznavanja dezinformacija. Sudionicima je ponuđeno dvadeset naslova vijesti za koje treba odrediti jesu li istiniti ili lažni, a za njegovo rješavanje potrebno je samo nekoliko minuta. Više informacija o istraživanju potražite ovdje.

Na mrežnoj stranici Global Investigative Journalism Network u rujnu 2025. objavljen je članak

*Reporter's Guide to Detecting AI-Generated Content* u kojem je navedeno sedam načina provjere sadržaja generiranog pomoću umjetne inteligencije.

Novinska agencija Agence France Press nudi besplatne *online* edukacije za razvoj digitalne i UI pismenosti, a na novom tečaju *Verifying AI-generated content* možete naučiti kako umjetna inteligencija oblikuje naš informacijski ekosustav te se upoznati s najčešćim vrstama i načinima provjere UI generiranog sadržaja.

Besplatni online tečaj *Mind Over Misinformation* sastoji se od šest modula, osmišljenih za korisnike koji žele naučiti kako prepoznavati netočne *online* informacije, s naglaskom na osobne predrasude i utjecaj emocija, a osmislili su ga stručnjaci Američkog udruženja psihologa (American Psychological Association).

„Pojmovnik dezinformacija" na engleskom jeziku sadržava više od 150 termina koji se koriste u kontekstu informacijskog poremećaja.

## Zaključno

Korištenje laži radi utjecaja na naše stavove i mišljenje stara je tehnika manipulacije dobro poznata državama i vladama. Ostvarivanje zadanoga plana, jačanje društvene pozicije, nanošenje štete ili materijalna korist prevladavajući su ciljevi širitelja dezinformacija zbog kojih smo svakodnevno u doticaju s neistinitim ili iskrivljenim porukama u medijima.

Američki futurolog Roy Amara (1925. – 2007.) prije više od četrdeset godina u svojim je promišljanjima o budućnosti i dugoročnim posljedicama tehnologije formulirao izreku koja je danas poznata kao Amara's Law, prema kojoj su ljudi „skloni precjenjivati učinak neke tehnologije na kratki rok, a podcjenjivati je na dugi rok".

I danas se Amara's Law smatra prediktorom daljnjeg tehnološkog razvoja jer se potvrdio na brojnim tehnologijama koje su u početku bile zanemarivane ili čak ismijavane: od digitalne fotografije i interneta do mobitela i današnjeg vremena u kojem prevladavaju disruptivne tehnologije poput generativne umjetne inteligencije.

Brzi razvoj tehnologija poput interneta, društvenih mreža i generativne umjetne inteligencije ljudima je omogućio brzo i nesmetano kruženje informacija, no u isto vrijeme sve više otežava razlikovanje istine od dezinformacija. Premda UI nudi potencijal za inovacije i napredak, zloupotreba ove tehnologije može imati ozbiljne posljedice za društvo, posebice u kontekstu izbora i hibridnog ratovanja. Određena rješenja vide se u osnaživanju i neovisnosti sudstva, jačoj regulaciji platformi društvenih mreža i razvijanju digitalne pismenosti svih građana.

S druge strane, kakve god posljedice novih tehnologija bile, za desetak godina većina će se ljudi čuditi kako smo uopće živjeli bez generativnog UI-ja, baš kao što danas ne možemo zamisliti svakodnevni život bez interneta i/ili pametnih telefona.